

УДК 811.161.2*373.43:821.161.2Нес7При

DOI [https://doi.org/10.18524/2307-8332.2025.2\(32\).350474](https://doi.org/10.18524/2307-8332.2025.2(32).350474)

Лариса ШЕВЧУК

кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри прикладної лінгвістики
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна
shevchuk_onu@te.net.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3506-0586>

Наталія КОВАЛЬОВА,

магістрантка кафедри прикладної лінгвістики
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса
hatashakovalova245@gmail.com

**ОКАЗІОНАЛІЗМИ В ДИТЯЧОМУ ХУДОЖНЬОМУ
ДИСКУРСІ: СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ
(НА МАТЕРІАЛІ КАЗКИ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА
«ПРИГОДИ БЛИЗНЯТ-КОЗЕНЯТ»)**

*У статті доводиться, що казка Всеволода Нестайка «Пригоди близнят-козенят», написана для дітей дошкільного віку, стала тією творчою лабораторією, в якій викарбовується авторський почерк дитячого письменника, що добре розуміє психолінгвістичні особливості своєї читацької аудиторії і враховує у своїй діяльності. Креативність ідіолекту Всеволода Нестайка виявляється в індивідуально-авторській мовотворчості, а саме у створенні okazіональних слів, які формують мовну картину світу дитини із ціннісними категоріями добра і зла. У статті здійснено комплексний семантико-словотвірний аналіз okazіоналізмів на матеріалі казки Всеволода Нестайка «Пригоди близнят-козенят». Виокремлено індивідуально-авторські деривати, визначено їхні структурно-семантичних характеристики і емоційно-оцінну функцію, що забезпечують прагматичну ефективність авторського стилю. Виявлені інновати послуговували матеріалом для укладання словотвірного та тлумачного словника загальних та власних okazіональних назв казки «Пригоди близнят-козенят». Окрім тлумачення та дериваційної характеристики, словник містить ілюстративний контекст (цитати з твору В. Нестайка), що демонструє функціонування okazіонального слова. У дослідженні **схарактеризовано способи okazіонального словотвору, застосовані автором казки.** Письменник уміє поєднувати узуальні та неuzuальні способи продукування okazіоналізмів. Серед узуальних способів створення okazіональних слів в казці переважає морфологічний спосіб (суфіксальний, словоскладання, складносуфіксальний). Мени активно використовується лексико-семантичний спосіб. Неuzuальні способи продукування okazіоналізмів демонструють словотвірну гру: субституцію, черезступенеve*

словотворення, гендіадис, голофразис та декомпозицію. Семантично прозора мотиваційна основа індивідуально-авторських інновацій Всеволода Нестайка та мовна гра привертає увагу юних читачів і стимулює загострений інтерес до художнього твору. Доведено, що okazіоналізми в казці Всеволода Нестайка виконують не лише номінативну, а й оцінно-експресивну та характеротворчу функції, сприяючи формуванню аксіологічних категорій мовної картини світу дитини. Зроблено висновок про те, що ідіолект письменника є феноменом сучасного української дитячого дискурсу, мова якого вирізняється інтенсивною словотвірною грою та високим прагматичним потенціалом.

Ключові слова: дитячий художній дискурс, ідіолект, okazіоналізм, незузальне словотворення, семантика, мовна гра, Всеволод Нестайко.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування аксіологічних категорій мовної картини світу дитини розпочинається в дошкільному віці. У зв'язку з цим зростає роль у відборі якісних текстів дитячої художньої прози рідною мовою для найменших. Дитячий художній дискурс стає благодатним ґрунтом для словотворчої гри, оскільки okazіональні утворення тут слугують ключовим інструментом характеротворення та формування морально-етичних орієнтирів. Вивчення індивідуально-авторських новотворів у дитячому дискурсі посідає одне з центральних місць у сучасній українській лінгвістиці. Творчість патріарха української дитячої літератури Всеволода Зіновійовича Нестайка є унікальним матеріалом для подібного дослідження. Творчий доробок письменника увійшов до скарбниці української белетристики для дітей від дошкільного до старшого шкільного віку та став об'єктом багатьох наукових розвідок щодо його окремих творів. Мова цього письменника, насичена авторськими неологізмами, є феноменом із погляду словотвору, проте семантико-словотвірний аналіз його okazіоналізмів та їхній емоційно-оцінний потенціал у творах для наймолодшої аудиторії досі лишається недостатньо висвітленим у мовознавстві, що й зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Ступінь дослідження проблеми в лінгвістиці. Ідіолект В. Нестайка був предметом вивчення кількох останніх десятиліть. Більшість наукових розвідок присвячені ономастичному простору творів письменника. А. Романченко та Г. Сенік [10] досліджують систему авторських власних назв, їх експресивну та ігрову функції. Т. Марченко [5] здійснює структурно-семантичний аналіз зоонімів, М. Недогібченко [6, 7] розглядає лексико-стилістичні особливості та виявляє етнокультурні маркери ономастикону персонажів В. Нестайка. Вагомим науковим доробком щодо словотвірної специфіки ідіолекту українських дитячих письменників новітнього періоду є монографія І. Денисовець [2], яка проаналізувала великий корпус сучасної дитячої прози та уклала словотвірний і тлумачний словник загальних та власних okazіональних назв. До складу цього словника увійшли індивідуально-авторські інновації із 12 творів В. Нестайка,

більшість яких для дітей молодшого та середнього шкільного віку, проте неолексикон казки для дошкільників «Пригоди близнят-козенят» не був об'єктом детального семантико-словотвірного аналізу.

Мета дослідження – ідентифікувати індивідуально-авторські okazіоналізми в казці В. Нестайка «Пригоди близнят-козенят», виявити структурно-семантичні особливості інноватів та скласти із них словотвірний та тлумачний словник. Мета зумовила розв'язання таких завдань: картографувати всі наявні індивідуально-авторські okazіоналізми в казці, схарактеризувати способи okazіонального словотвору, класифікувати неолексеми за словотвірними моделями та визначити функції, що забезпечують прагматичну ефективність авторського стилю.

Об'єктом дослідження слугували інноваційні деривати в казці В. Нестайка «Пригоди близнят-козенят», а **предметом** – семантико-словотвірний аналіз та комунікативно-прагматичні особливості okazіоналізмів в українському дитячому дискурсі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як відомо, дитячий письменник повинен враховувати мовленнєвий потенціал своєї читацької аудиторії, особливо якщо це діти дошкільного віку із загостреним інтересом до словотворчості. Створення дітьми нових слів є важливим показником креативної лінгвістичної активності та засвоєння словотвірної системи мови. Так, зокрема, дитячі фемінітиви-okazіоналізми виникають як реакція на брак відповідних слів в узуальному мовленні дорослих і слугують для компенсації лексичного дефіциту, як-от, *Маугліна* (*Мауглі* + *-ин-* (*a*)). Дитина інтуїтивно використовує найбільш продуктивні суфіксальні моделі, намагаючись привести мову до логічної досконалості та симетрії, наприклад, утворюючи фемінітиви від назв професій чи соціальних ролей, де існує лише чоловічий відповідник. Аналіз матеріалу свідчить, що В. Нестайко активно використовує продуктивні моделі аналогічно тим, що створюють діти, адаптуючи їх під казковий чи гумористичний контекст. Створення унікальних, індивідуально-авторських новотворів стає важливим інструментом влучної характеристики героїв, є «згустком оцінної інформації, спрямованої на посилення емоційного впливу тексту» [11, с. 55], який передає авторське позитивне чи негативне ставлення до вчинків персонажів, підсилює комізм або абсурдність ситуацій.

Okazіоналізм - незвичне, здебільшого експресивно забарвлене слово, утворене на основі наявного в мові слова або словосполучення, іноді з порушенням законів словотворення чи мовної норми, що існує лише в певному контексті, в якому воно виникло» [12, с. 451–452]. Як зазначає Є. А. Карпіловська, okazіональне словотворення – це «гра без правил», яка відбувається за своїми правилами [3, с. 115].

Зібраний нами фактичний матеріал (30 індивідуально-авторських лексем) було проаналізовано за класифікацією, розробленою Ж. Колоїз [4], яка виокремлює два структурно-семантичні механізми творення okazіоналізмів із ви-

користанням відповідної словотвірної бази і відповідних словотворчих ресурсів - **узуальний** та **неузуальний**.

Способи утворення okazіоналізмів, ґрунтовані на використанні узуальних словотворчих ресурсів, що характеризують традиційне (нормативне, узаконене) словотворення, кваліфікують як **узуальні**, які у свою чергу поділяються на елементарне (некомбіноване) словотворення (префіксальний, суфіксальний, постсуфіксальний способи, власне основоскладання) та неелементарне (комбіноване) словотворення (префіксально-суфіксальний, префіксально-постфіксальний, суфіксально-постфіксальний, префіксально-суфіксально-постфіксальний, складносуфіксальний способи).

Способи утворення okazіоналізмів, ґрунтовані на використанні неузуальних словотворчих ресурсів, що характеризують нетрадиційне (ненормативне, неузаконене) словотворення, кваліфікують як **неузуальні**. До них уналежують емансипацію афікса або сегмента, субституцію, контамінацію, черезступеневе продукування, гендіадис та голофразис.

Спираючись на зазначену класифікацію, розглянемо структурні типи зафіксованих нами індивідуально-авторських дериватів.

1. Узуальні способи продукування okazіоналізмів.

Найпродуктивнішим способом творення okazіональних дериватів в казці є **суфіксальний** (60 %). Найбільшою є група іменникових okazіоналізмів, що складає третину від загальної кількості інноватів.

В. Нестайко спирається на продуктивні українські суфікси демінутивності **-очк-, -ик-, -усь-, -еньк-, -ат- (-ят-): Бошик** ← *Бош* + *-ик* – пестлива форма імені придворного різника Боша. **Бошику**, *любий, не будемо сваритися* [9, с. 24]; **козеняточка** ← *козен-ят[к]а* + *-очк-* + *(а)* – пестливе звертання матері до синів. *Не плачте, мої козеняточка!* [9, с. 62]. В останньому прикладі автор комбінує два демінутивні суфікси в посилену модель, що не є характерним для нормативної мови, формуючи відтінок інтенсивної материнської ніжності.

Негативні зовнішні та внутрішні характеристики казкових персонажів з відтінком зневаги та презирства передаються за допомогою аугментативного суфікса **-юр-: кабанюра** ← *кабан* + *-юр-* + *(а)* – назва персонажа-стражника. *Біля вогнища сидів здоровенецький ікластий кабанюра з ключами і з ножем при боці* [9, с.12]. У контексті опису цього та іншого негативного героя досить природною виглядає авторська неолексема **ножака**, створена за допомогою ще одного суфікса збільшеності та виразної пейоративності **-ак-: ножака** ← *ніж/нож-* *(а)* + *-ак-* *(а)* – дуже великий ніж. *За поясом у кабанюри така довжелезна гострюща ножака* [9, с. 57]. *Бо за поясом ножака є завжди у Бош Бермака* [9, с. 14].

Зафіксовані нами okazіональні оніми суфіксального типу, як правило, мотивовані загальними назвами ссавців, птахів та плазунів (наприклад: **Цвіркунчак** ← *цвіркунч[ик]* + *-ак* – ім'я персонажа. *Я запічний цвіркун Цвіркунчак* [9, с. 37]) або характерними ознаками та властивостями цих істот, (як-от: **Полету-**

ха ← *полет[іти]* + *-ух-* + *(а)* – ім'я білки за ознакою здатності швидко перелітати. *То казала руда білка Полетуша, що легко перелетіла з гілки на гілку над Вітею та Вовою* [9, с. 17]).

Окремої уваги заслуговують okazіоналізми, які формуються на основі існуючих ономастичних моделей із використанням зоонімічної лексики за допомогою суфікса **-ович**. Це імена по батькові казкових персонажів, як-от: **Кажан Кажанович** ← *кажан* + *кажан* + *-ович*. *У лісі розшукайте Кажана Кажановича, він вам допоможе* [9, с.17]. Суфікси патронімічної моделі **-ович**, **-івн-** (а), **-ївн-** (а) додають відтінок солідності казковому персонажеві. Слід зазначити, що цей прийом В. Нестайко буде активно використовувати у своїх наступних творах («Дивовижні пригоди в лісовій школі» та ін.), що стане виразною прикметою його ідеостилу: **Верблюд Верблюдович** (верблюд верблюд- + *-ович*); **Кабанюк Вєпрій Кнурович** ← *кабан-* + *-юк вєпр-* + *-ій кнур-* + *-ович*; **Гагара Альбатросівна** (*гагара альбатрос-* + *-івн-* (а)); **Пантера Ягуарівна** (*пантера Ягуар-* + *-івн-* (а)).

Серед негативно-коатованих фантастичних локацій казки виступає okazіональний топонім **Пуриамія** ← *Пуриам-(а)* (вигадане ім'я жорстокої королеви) + *-і-* (я) – країна темної магії: *«Ви потрапили у лиху чаклунську країну Пуриамію, де нічого хорошого на вас не чекає»* [9, с. 16]. Цей топонім утворений за допомогою латинського суфікса – **іа**, який традиційно використовувався для утворення назв країн від імен народів або географічних об'єктів. У цьому контексті назви казкових країн у В. Нестайка відзначаються особливою системністю та яскравою виразністю. Підтвердженням цьому стали численні авторські назви фантастичних країн у наступних творах: **Забобонія** ← *забобон* + *-і-* (я); **Заекранія** ← *за екран-* [ом] + *-і-* (я); **Павутинія** ← *павутин-* (а) + *-і-* (я); **Хуліганія** ← *хуліган* + *-і-* (я) та ін..

Група прикметникових okazіоналізмів, зафіксованих нами в тексті казки «Пригоди близнят-козенят», є невеликою за кількістю (13 %), але достатньо експресивно виразною. Прикметникові деривати у В. Нестайка репрезентують інтенсивність ознаки, що забезпечується одночасним використанням суфіксів **-енн-** та **-ецьк-: здоровенецький** ← *здоров-енн[ий]* + *-ецьк-* (ий). *Біля вогнища сидів здоровенецький ікластий кабанюра з ключами і з ножем при боці»* [9, с.12].

Хоча кількість словотворчих засобів інтенсивності ознаки обмежена, інноваційність створюється шляхом заміни суфікса в узуальному прикметнику. Наприклад: **свистючий** ← *свист[яч]-* (ий) + *-юч-* + (ий) – okazіональний прикметник. *І тут раптом з-за паркану почувся свистючий голос* [9, с. 3].

Затребуваним є також форманти **-ів-** та **-ськ-: Бошбермаківський** ← *бошбермак* + *-ів-* + *-ськ-* (ий) – той, що стосується Бош Бермака. *Усе одно розкажу їхньому бошбермаківському благородію* [9, с. 23].

Серед розглянутих інноватів, утворених способом словоскладання, ми зафіксували такі: **Гицельцап** ← *гицель* (кат) + *цап* – ім'я охоронця королеви. *Бо*

коли королева у палаці, вхід стереже вірний охоронець Пуршами **Гицельцап**, повз якого і муха не пролетить [9, с. 37]. **Мурнява** ← мур + няв + (а) – прізвисько придворної кішки, утворене від звуконаслідування. Час від часу королева Пуршама свариться з своєю придворною кицею **Мурнявою** [9, с. 37]. Як бачимо, прозорість та зрозумілість мотивації онімів є характерною рисою ідіолекту В. Нестайка.

Оказіоніми, створені на вигаданій (штучній) основі, не мають прозорої етимології в мові, але набувають значення у контексті твору, часто для іноземних, міфічних або негативних персонажів, що підсилює їхню “чужорідність” чи екзотичність. Таким є ім’я жорстокої королеви в казці **Пуршама** ← *pur* (перс.) ‘повний, сповнений’ + *Shama* – поширене ім’я в арабській та перській традиції. *Править країною королева Пуршама. Вона їсть шашлик виключно з маленьких ягнят* [, с. 16], а також ім’я придворного чаклуна: **Відівіс-Пампас** ← *відівіс* + *пампас(u)*. *Злапав мене Відівіс-Пампас* [9, с. 20].

За допомогою **складносуфіксального** способу утворено оказіональний складний прикметник **високочародійський** ← *висок-* [уй] + *-о-* + *чародій* + *-ськ-* (ий). *Придворний різник королеви Бош Бермак вас слухає, Ваше Високочародійське Чаклунство!*» [9, с.13].

Крім морфологічних різновидів узуального словотворення, В. Нестайко використовує також **лексико-семантичний словотвірний спосіб**, за якого звукова оболонка твірного слова залишається незмінною, однак набуває нового значення. Поодиноким є випадок семантичного переосмислення вже наявних у мові слів, як-от: **поганський** ← *поган-* (ий) + *-ськ-* + (ий). *Поганське в нас життя, - сказав Вітя. – Щодня треба вмиватися, чистити зуби, їсти манну кашу* [9, с. 3]. Узуальна лексема **поганський** із семантикою ‘стосується до часів поганства, дохристиянський’ набуває нового контекстуального значення ‘дуже поганий’ в діалозі близнюків Віті та Вови. Це свідчить про авторську майстерність передавати віковій особливості дитячого мовлення, адже малюки-дошкільники, маючи невеликий лексикон, часто компенсують його своїми креативними здібностями до словотворення.

2. Неузуальні способи продукування оказіоналізмів.

Неузуальні способи словотворення представлені в казці кількісно меншою групою, що становить 30%. Серед них ми виокремили такі різновиди продукування оказіоналізмів, як субституція, черезступеневе продукування, гендіадис, голофразис та декомпозиція.

Субституція (лат. *substitutio* < *substitutuo* – «підставляю, замінюю») – спосіб неузуального словотворення, суть якого полягає в тому, що похідна одиниця створюється шляхом заміни у твірному слові морфеми або неморфемного сегмента, за аналогією до структури конкретного слова. Особливістю такого продукування є те, що сам процес імпліцитний, зовнішньо невиявлений, а оказіональне слово завжди можна пояснити через той чи той експліцитний різновид узуального морфологічного способу [4, с. 91]. У нашому випадку субституцій-

ні елементи настільки співзвучні, що, по суті, новоутворення відрізняється від свого прототипу однією фонемою, як-от: *бе-сять* ← *бе* + [*де*]сять, *бе-ути* ← *бе* + [*б*]ути. Якихось *бе-сять* хвилин *бе-ути* нам козенятами, *не бе-удемо* гаяти часу [9, с. 8]. Цей прийом використаний автором для відтворення мовлення хлопчиків-близнюків, які перетворюються на козенят, тому мотиваційна основа – вигук *бе* – накладається на початок твірного слова *десять, бути, будемо*.

Черезступеневе словотворення – це неузвальний спосіб, у результаті якого продукується похідна одиниця від потенційної твірної основи потенційного слова, яке могло б бути, але якого насправді немає ні в узвальній системі, ні в індивідуально-авторській мовотворчості [4, с. 105].

Цей неузвальний спосіб представлений цілою групою авторських інноватів, утворений від звукоподібних вигуків за допомогою суфікса *-л-* (*о*):

Мукало ← *мука*[*ти*] + *-л-* + (*о*) ← [*му-ка-ти*] ← *му* - зневажливе прізвисько, яке дав Кінь Корові. *Гей, мукало!* – несподівано озвався дядечко Кінь. – *Що ти робиш? Я все розкажу!* [9, с. 16].

Ігогокало ← *ігогока*[*ти*] + *-л(о)* ← [*ігого-ка-ти*] ← *іго-го-* зневажливе прізвисько, яке дала Корова Коню. *Я знаю, ігогокало, що ти запроданець і зрадник, – спокійно сказала тітонька Корова.* [9, с.16];

Тпрукало-Нокало ← *тпрука-* + *-л-* + (*-о*) + *нока-* + *-л-* + (*-о*) ← [*тпру-ка-ти* + *но-ка-ти*] ← *тпру* + *но* – ім'я хурмана. *На передку сидів хурман Тпрукало-Нокало* [9, с. 40].

Гендіадис (< гр. *hen dia dyoin* – буквально «один через два») – це неузвальний спосіб словотворення, що передбачає поєднання здебільшого двох компонентів, останній із яких сприймається як відзвуччя, або відгомін [8, с. 227]. Таке римоване складання виникає в розмовному мовленні та наявне в народній творчості (*зайчик-побігайчик, котик-муркотик, курка-чабатурка* тощо), тому в казці для дошкільнят Всеволод Нестайко гендіадисні похідні є цілком природними:

Близнята-козенята ← *близнята* + *козенята* – назва головних персонажів казки. *І близнята-козенята підстрибом побігли до річки* [9, с. 8].

Порошок-потішок ← *порошок* + *потіш[ка]* + *-ок* – назва казкового снадойного порошку. *У великій залі, під королівським тронем стоїть скринька, а в тій скриньці чудодійний порошок-потішок* [9, с. 37].

Вітя-Відівітя-Відівіс-Пампітя ← *Вітя* + *Віді[віс]* + *Вітя* + *Відівіс* + *Памп[ас]* + [*В*]ітя – складова частина заклинання чаклуна Відівіса-Пампаса. *Спершу голос чаклуна пролунав з-за паркану біля Віті: Вітя-Відівітя-Відівіс-Пампітя!* [9, с. 6].

Вова-Відівова-Відівіс-Пампова ← *Вова* + *Віді[віс]* + *Вова* + *Відівіс* + *Памп[ас]* + [*В*]ова – складова частина заклинання чаклуна Відівіса-Пампаса. *Потім таке ж саме заклинання пролунало біля Вови: Вова-Відівова-Відівіс-Пампова!* [9, с. 6].

Голофразис – це незузальний спосіб словотворення, який являє собою «ословлення» певної синтагми, а продукування голофразисних похідних відбувається в лінійному розгортанні [4, с. 117]. Зафіксовано поодинокий випадок такого способу словотвору з іронічно-ігровим забарвленням: *дореміфасолі* ← *до + ре + мі + сол[ь] + (і)* – звуки під час хропіння. *Гицельцап виводив носом такі дореміфасолі, що сумніву не було – він міцно спав* [9, с. 53].

Декомпозиція (від лат. *de* – префікс зі значенням віддалення і *compositio* – складання) виокремлення основи похідного слова або одного з компонентів основ складного слова й оформлення його в самостійне слово [4, с. 145]. На наш погляд, декомпозицію можна розглядати як незузальний спосіб, в результаті якого відбувається свідоме авторське членування одного слова на два з метою експресії та мовної гри. Семантично декодувати такі лексеми можна лише за допомогою контексту, що дає поштовх до розвитку фантазії та креативного мислення дітей: *Бом Штекс* ← *бом + штекс* ← *б[іф]* + *штекс* ← *біфштекс* – ім'я придворного кухаря. *І Бош Бермак боляче пхнув Бом Штекса ліктем* [9, с. 24]; *Бош Бермак* ← *бош + бермак* ← *б[е]ш* + *б[а]рмак* ← *бешбармак* – ім'я придворного різника. *Ніхто не ріже спиртно так, як Бош Бермак* [9, с. 13]. Головним героям – близнятам-козенятам – протидіє дует персонажів-пройдисвітів *Бом* і *Бош*, що мотивує ще й близькозвучність їхніх імен.

Висновки та перспективи дослідження. Казка Всеволода Нестайка «Пригоди близнят-козенят», вперше видана 1972 року, стала тією творчою лабораторією, в якій викарбовується авторський почерк дитячого письменника, який добре розуміє психолінгвістичні особливості своєї читацької аудиторії і враховує їх у своїй діяльності. Креативність ідіолекту Всеволода Нестайка виявляється в індивідуально-авторській мовотворчості, а саме у створенні оказіональних слів, які формують мовну картину світу із ціннісними категоріями добра і зла. Автор уміє поєднувати узальні та неузальні способи продукування оказіоналізмів. Серед узальних способів створення оказіональних слів в казці переважає морфологічний спосіб (суфіксальний, словоскладання, складносуфіксальний). Менш активно використовується лексико-семантичний спосіб. Незузальні способи продукування оказіоналізмів демонструють словотвірну гру: субституцію, черезступеневе словотворення, гендіадис, голофразис та декомпозицію. Семантично прозора мотиваційна основа індивідуально-авторських інновацій Всеволода Нестайка та мовна гра привертає увагу юних читачів і стимулює загострений інтерес до художнього твору. Перспективи дослідження вбачаємо в поглибленій розробці класифікації незузального словотворення в українському дитячому художньому дискурсі.

СЛОВОТВІРНИЙ І ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК ЗАГАЛЬНИХ ТА ВЛАСНИХ ОКАЗІОНАЛЬНИХ НАЗВ

Б

Бе-сять ← бе + [де]сять. *Якихось бе-сять хвилин бе-ути нам козенятами, не бе-удемо гаяти часу* [9, с. 8].

Бе-ути ← бе + [б]ути. *Якихось бе-сять хвилин бе-ути нам козенятами, не бе-удемо гаяти часу* [9, с. 8].

Близнята-козенята ← близнята + козенята – назва головних персонажів казки. *І близнята-козенята підстрибом побігли до річки* [9, с. 8].

Бом Штекс ← бом + штекс ← б[іф] + штекс ← біфштекс – ім'я придворного кухаря. *І Бош Бермак боляче пхнув Бом Штекса ліктем*» [9, с. 24].

Бош Бермак ← бош + бермак ← б[е]ш + б[а]рмак ← бешбармак – ім'я придворного різника. *Ніхто не ріже спритно так, як Бош Бермак* [9, с. 13].

Бошбермаківський ← бошбермак + -ів- + -ськ- (ий) - той, що стосується Бош Бермака. *Усе одно розкажу їхньому бошбермаківському благородію* [9, с. 23].

Бошик ← Бош + -ик – пестлива форма імені придворного різника Боша. *Бошику, любий, не будемо сваритися* [9, с. 24].

В

Високочародійський ← висок- [ий] + -о- + чародій + -ськ- (ий) - okazіональний складний прикметник. *Придворний різник королеви Бош Бермак вас слухає, Ваше Високочародійське Чаклунство!*» [9, с.13].

Відівіс-Пампас ← пампаси – ім'я придворного чаклуна, яке є частиною заклинання. *Злапав мене Відівіс-Пампас* [9, с. 20].

Вітя-Відівітя-Відівіс-Пампітя ← Вітя + Віді[віс] + Вітя + Відівіс + Памп[ас] + [В]ітя - частина заклинання чаклуна Відівіса-Пампаса. *Спершу голос чаклуна пролунав з-за паркану біля Віті: Вітя-Відівітя-Відівіс-Пампітя!* [9, с. 6].

Вова-Відівова-Відівіс-Пампова ← Вова + Віді[віс] + Вова + Відівіс + Памп[ас] + [В]ова – складова частина заклинання чаклуна Відівіса-Пампаса. *Потім таке ж саме заклинання пролунало біля Вови: Вова-Відівова-Відівіс-Пампова!* [9, с. 6].

Г

Гицельцап ← гицель (кат) + цап – ім'я охоронця королеви. *Бо коли королева у палаці, вхід стереже вірний охоронець Пуршами Гицельцап, повз якого і муха не пролетить* [9, с. 37].

Д

Дореміфасолі ← до + ре + мі + сол[ь] + (і) – звуки під час хропіння. *Гицельцап виводив носом такі дореміфасолі, що сумніву не було – він міцно спав* [9, с. 53].

З

Здоровеннецький ← здоров- (ий) + -енн + -ецьк- (ий) – okazіональний прикметник. *Біля вогнища сидів здоровеннецький ікластий кабанюра з ключами і з ножем при боці»* [9, с. 12];

І

Ігогокало ← ігогока[ти] + -л(о) ← [ігого-ка-ти] ← іго-го – зневажливе прізвисько, яке дала Корова Коню. *Я знаю, ігогокало, що ти запроданець і зрадник, – спокійно сказала тітонька Корова.* [9, с. 16];

К

Кабанюра ← кабан + юр +(а) + – назва персонажа-стражника. *Біля вогнища сидів здоровеннецький ікластий кабанюра з ключами і з ножем при боці* [9, с. 12];

Кажан Кажанович ← кажан + кажан + -ович – ім'я та по батькові персонажа. *У лісі розшукайте Кажана Кажановича, він вам допоможе* [9, с. 17];

Козеняточка ← козенят[ка] + -очк- + (а) – пестливе звертання матері до синів. *Не плачте, мої козеняточка!* [9, с. 62].

М

Мукало ← мука[ти] + -л- + (о) ← [му-ка-ти] ← му - зневажливе прізвисько, яке дав Кінь Корові. *Гей, мукало! – несподівано озвався дядечко Кінь. – Що ти робиш? Я все розкажу!* [9, с. 16].

Мурнява ← мур + няв + (а) – прізвисько придворної кішки, утворене від звуконаслідування. *Час від часу королева Пуршама свариться з своєю придворною кицею Мурнявою.* [9, с. 37].

Н

Ножака ← ніж/нож- (а) + -ак- (а) – дуже великий ніж. *Бо за поясом ножака є завжди у Бош Бермака* [9, с. 14]. *За поясом у кабанюри така довжелезна гострюща ножака* [9, с. 57].

П

Поганський ← поган- (ий) + -ськ- + (ий) – okazіональний прикметник. *Поганське в нас життя, – сказав Вітя. – Щодня треба вмиватися, чистити зуби, їсти манну кашу.* [9, с. 3].

Полетуха ← полет[іти] + -ух- + (а) – ім'я білки за ознакою здатності швидко перелітати. *То казала руда білка Полетуха, що легко перелетіла з гілки на гілку над Вітею та Вовою* [9, с. 17].

Порошок-потішок ← порошок + потіш[ка] + -ок – назва казкового снодійного порошку. *У великій залі, під королівським тронем стоїть скринька, а в тій скриньці чудодійний порошок-потішок* [9, с. 37].

Пуршама ← pur (перс.) повний, сповнений + Shama – поширене ім'я в арабській та перській традиції – ім'я жорстокої королеви. *Править крайною королева Пуршама. Вона їсть шашлик виключно з маленьких ягнят* [9, с. 16].

Пуршамія ← *Пуришам-(а)*(вигадане ім'я жорстокої королеви) + *-i-* (я) – країна темної магії. *Ви потрапили у лиху чаклунську країну Пуршамію, де нічого хорошого на вас не чекає* [9, с. 16].

С

Свистючий ← свист[яч]- (ий) + -юч- + (ий) – okazionalnyi прикметник. *І тут раптом з-за паркану почувся свистючий голос* [9, с. 3].

Т

Тпрукало-Нокало ← *тпрука-* + *-л-* + *(-о)* + *нока-* + *-л-* + *(-о)* ← [*тпру-ка-ти* + *но-ка-ти*] ← *тпру* + *но* – ім'я хурмана. *На передку сидів хурман Тпрукало-Нокало* [9, с. 40].

Туман-пара ← туман + пара – назва чаклунського явища переходу на зворотний бік річки. *І закипіла круг них вода, і огорнуло їх туманом-парою* [9, с. 60].

Ц

Цвіркунчак ← цвіркунч[ик] + -ак – ім'я персонажа. *Я запічний цвіркун Цвіркунчак* [9, с. 37].

Література

1. Григоренко, В. (2012). *Оказіоналізми в українській художній мові*. Київ: Академвидавництво.
2. Денисовець, І. (2018). *Словотвір і стилістика сучасної української дитячої прози*. Полтава: Астроя.
3. Карпіловська, Є. А. (2005). Неузале словотворення: правила «гри без правил». *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*, 8(1), 106–117.
4. Колоїз, Ж. В. (2015). *Неузале словотворення*. Кривий Ріг: Астерікс.
5. Марченко, Т. (2012). Специфіка творення онімного простору літературної казки для молодшого шкільного віку (на матеріалі повісті-казки Всеволода Нестайка «Незвичайні пригоди в лісовій школі»). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, (56/1), 347–354.
6. Недогібченко, М. М. (2013). Етнічна маркованість власних назв у творчості В. З. Нестайка (на матеріалі повісті «Чарівні окуляри»). *Філологічні студії*, (9), 592–597.
7. Недогібченко М. (2012). Лексико-стилістичні характеристики сучасної української дитячої прози (на матеріалі повісті «Чорні окуляри» В. Нестайка). *Слов'янський збірник*, (17/2), 431–435.
8. Нелюба, А. (2007). *Явище економії в словотвірній номінації української мови*. Харків: ХІФТ.
9. Нестайко, В. (1972). *Пригоди близнят-козенят*. Київ: Видавництво дитячої літератури «Веселка».
10. Романченко, А. П., & Сенік, Г. В. (2020). Первинні оніми у структурі ідіостилю Всеволода Нестайка. *Одеська лінгвістична школа: кола реконструкцій* (с. 212–222). Одеса: ПолиПринт.
11. Романчук, С. Є. (2011). Оказіоналізми як окрема група неологізмів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (58), 52–55.
12. Русанівський, В. М. та ін. (ред.). (2007). *Українська мова: Енциклопедія* (3-є вид., зі змінами і доп.). Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана.

References

1. Hryhorenko, V. (2012). *Okazionalizmy v ukrainiskii khudozhnii movi*. Kyiv: Akademvydavnytstvo. [in Ukrainian].
2. Denysovets, I. (2018). *Slovotvir i stylistyka suchasnoi ukrainiskoi dytyachoi prozy*. Poltava: Astraiia. [in Ukrainian].
3. Karpilovska, Ye. A. (2005). Neuzualne slovotvorennia: pravyla "hry bez pravyl". *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho Linhvistychnoho Universytetu. Seriya: Filolohiia*, 8(1), 106–117. [in Ukrainian].
4. Koloiz, Zh. V. (2015). *Neuzualne slovotvorennia*. Kryvyi Rih: Asteriks. [in Ukrainian].

5. Marchenko, T. (2012). Spetsyfika tvorennia onimnoho prostoru literaturnoi kazky dlia molodshoho shkilnoho viku (na materialii povisti-kazky Vsevoloda Nestaika "Nezvychni pryhody v lisovii shkoli"). *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriia filolohichna*, (56/1), 347–354. [in Ukrainian].
 6. Nedohybenko, M. M. (2013). Etnichna markovanist vlasnykh nazv u tvorchoosti V. Z. Nestaika (na materialii povisti "Charivni okuliary"). *Filolohichni studii*, (9), 592–597. [in Ukrainian].
 7. Nedohybenko M. (2012). Leksyko-stylistychni kharakterystyky suchasnoi ukrainskoi dytiachoi prozy (na materialii povisti "Chorni okuliary" V. Nestaika). *Slovianskyi zbirnyk*, (17/2), 431–435. [in Ukrainian].
 8. Neliuba, A. (2007). *Yavyshche ekonomii v slovotvirnii nominatsii ukrainskoi movy*. Kharkiv: KhIFT. [in Ukrainian].
 9. Nestaiko, V. (1972). *Pryhody blyzniat-kozeniat*. Kyiv: Vydavnytstvo dytiachoi literatury "Veselka". [in Ukrainian].
 10. Romanchenko, A. P., & Senyk, H. V. (2020). Pervynni onimy u strukturi idiostyliu Vsevoloda Nestaika. *Odeska linhvistychna shkola: kola rekonstruktsii* (pp. 212–222). Odesa: PolyPrynt. [in Ukrainian].
 11. Romanchuk, S. Ye. (2011). Okazionalizmy yak okrema hrupa neolohizmiv. *Visnyk Zhytomyrskoho Derzhavnogo Universytetu Imeni Ivana Franka*, (58), 52–55. [in Ukrainian].
- Rusanivskiy, V. M. et al. (Eds.). (2007). *Ukrainska mova: Entsyklopediia* (3rd ed., rev. and ext.). Kyiv: Vydavnytstvo "Ukrainska entsyklopediia" imeni M. P. Bazhana. [in Ukrainian].

Larysa SHEVCHUK, Nataliia KOVALOVA

**OCCASIONALISMS IN CHILDREN'S LITERARY DISCOURSE:
SEMANTIC AND WORD-FORMATION ASPECT (BASED ON
VSEVOLOD NESTAİKO'S FAIRY TALE "THE ADVENTURES OF THE
TWIN KID GOATS")**

The article demonstrates that Vsevolod Nestaiko's fairy tale "The Adventures of the Twin Kid Goats", written for preschool children, served as a creative laboratory in which the author's distinctive style as a children's writer was forged. The writer demonstrates a deep understanding of the psycholinguistic characteristics of his young audience and takes these into account in his work. The creativity of Vsevolod Nestaiko's idiolect manifests itself in individual authorial word-creation, particularly in the formation of occasional words that shape the child's linguistic picture of the world, incorporating value categories of good and evil. The article conducts a comprehensive semantic and word-formation analysis of occasionalisms based on the material of Vsevolod Nestaiko's fairy tale "The Adventures of the Twin Kid Goats." Individual authorial derivatives are identified, their structural-semantic characteristics and emotive-evaluative function are determined — features that ensure the pragmatic effectiveness of the author's style. The identified innovations served as the basis for compiling a word-formation and explanatory dictionary of common and proper occasional names from the fairy tale "The Adventures of the Twin Kid Goats." In addition to definitions and derivational characteristics, the dictionary includes illustrative contexts (quotations from V. Nestaiko's work) that demonstrate the functioning of each occasional word. The study describes the methods of occasional word-formation employed by the author of the fairy tale. The writer skillfully combines usual and non-usual methods of producing occasionalisms. Among the usual methods of creating occasional words in the tale, the morphological method predominates (suffixation, compounding, suffixal compounding). The lexico-

semantic method is used less actively. Non-usual methods of occasional word-formation demonstrate word-creative play: substitution, successive (step-by-step) derivation, hendiadys, holophrasis and decomposition. The semantically transparent motivational basis of Vsevolod Nestaiko's individual authorial innovations, along with linguistic play, captures the attention of young readers and stimulates heightened interest in the literary work. It is proven that occasionalisms in Vsevolod Nestaiko's fairy tale perform not only a nominative function, but also evaluative-expressive and character-forming functions, contributing to the formation of axiological categories in the child's linguistic picture of the world. The conclusion is drawn that the writer's idiolect is a phenomenon of contemporary Ukrainian children's discourse, distinguished by intensive word-formation play and high pragmatic potential. The practical value of the study lies in the possibility of using the obtained results in further research on the theory of occasional word-formation and the analysis of children's literary discourse.

Keywords: *children's literary discourse, idiolect, occasionalism, non-usual word-formation, semantics, language play, Vsevolod Nestaiko.*